

Željko Mardešić
– (o)življeno bogatstvo i širina
evanđeoskog kršćanstva

Alen Kristić

Sjećanje na Željka Mardešića, prožeto dubokim osjećajem zahvalnosti, prijateljstva i blizine, nagoni me na povratak u studentske dane koje sam proveo na Franjevačkoj teologiji na Nedžarićima u Sarajevu.

U to je vrijeme smješten moj prvi susret sa Željkom. Točnije, bio je to susret s njegovim tekstom objavljenim u časopisu *Crkva u svijetu* 2001. godine pod naslovom *Crkva između dviju oprečnih nostalgija*. »Krivac« za taj susret i prijateljstvo koje je poslije nastalo između Željka i mene, a mogu reći i cijele moje studentske generacije, bio je naš profesor pastoralne teologije fra Ivan Šarčević.

Neobičnost toga prijateljstva bila je u tome što moja generacija – a ni ja – nismo imali milost i sreću susretati Željka svakodnevno ili često, nego samo čitati njegove tekstove i razgovarati o njima. Doživjeli smo, doduše, da nam je bio voditelj jednih duhovnih vježbi u Sarajevu i baš tada sam ga susreo prvi i, nažalost, posljednji put.

No to nije bila prepreka da se između nas i Željka razvije osjećaj blizine, razumijevanja i prijateljstva. Slutio sam tada – a poslije dobio i potvrdu od prijatelja često počašćenih susretima sa Željkom – da su ljepota i snaga njegovih riječi bile plaćene cijenom samoće i nerazumijevanja, koje je katkad znalo prerasti i u grube optužbe i napade onih za koje su vrijednosti od kojih je Željko živio bile ili nešto bezvrijedno ili nešto opasno.

Zato bih želio da ovo svjedočanstvo zahvalnosti o onome što je Željko značio osobno meni i što sam od njega naučio ujedno bude svjedočanstvo zahvalnosti i u ime svih onih studenata

Franjevačke teologije u Sarajevu, osobito moje generacije, za koje su Željкови tekstovi bili razlog čestih okupljanja i razgovora.

Prije svega zato što smo uz Željkovе tekstove počeli osjećati ljepotu, smislenost i odgovornost bavljenja teologijom kao izraza nastojanja da se bude ne bilo kakvim kršćaninom nego kršćaninom po mjeri Evanđelja i Isusove dobrote. Privlačila nas je Željкова neumorna vjernost Isusu i Drugom vatikanskom koncilu. Naša mladost i franjevačka zanesenost šaputale su nam da je Željko naš. Nismo pogriješili.

Izbijajući iz njegovih riječi – radost povezana s nadom, znanje okrunjeno skromnošću, snaga prožeta nježnošću – oživljavale su i iznova oblikovale pred nama kršćanstvo i Crkvu koju smo mogli prihvatiti s radošću, ne žrtvujući ništa od naših mladenačkih ideala, ljudskog dostojanstva i slobode. Takvo kršćanstvo i Crkvu mogao je prihvatiti i svijet.

Osjećali smo kako se Željкова kršćanstva svijet nije morao bojati, jer je ono samo bilo oslobođeno straha, a mi ga se nismo morali stidjeti pred ljudima. Osjećali smo da bi iz takvoga kršćanstva mogla izniknuti Crkva mirotvorstva, a ne Crkva zlih riječi, Crkva dobrote, a ne Crkva širiteljica mržnje, Crkva nade, a ne Crkva beznađa i klonulosti, Crkva posrednica Božjeg obećanja spasenja svim ljudima, a ne Crkva zaštitnica jedne političke stranke.

Za takvu je Crkvu živio Željko. Crkvu koja ne će biti zapreka kršćanstvu jer će se mijenjati uvijek nabolje i jer neće bježati u nepovratnu prošlost. Za takvo kršćanstvo i takvu Crkvu Željko je uspio pridobiti i nas mlade studente teologije. Uvjeren sam da i danas, često možda i ne sluteći, u sebi i dalje nosimo tragove Željkovе proročke mudrosti i znanja. Jer ne zaboravlja se olako onoga kojemu čovjek duguje ulje od kojeg u njemu i dalje svijetli uljanica oduševljenja za Isusa i Evanđelje.

Bilo je blagoslovljeno rasti u čovječstvu i kršćanstvu uz riječi čovjeka za kojeg sam shvatio da nikada nije umanjivao bogatstvo i zahtjevnost kršćanstva kako bi skrio manjkavosti vlastita nasljedovanja. Posljednjih desetljeća većina je činila obratno prodavajući pod imenom kršćanstva sve ono što im je moglo priskrbiti svjetovnu moć. Zato je Željko bio prorok od kojeg smo učili s istom budnošću i strogoćom u sebi i oko sebe ustrajno razaznavati između istinskoga kršćanstva određena služenjem

i ljubavlju (ne osobnom korišću i neprijateljstvom prema nevjernicima), kako je često ponavljao Željko, i ideoloških karikatura kršćanstva pravljenih u laboratorijima političara i crkvenjaka željnih svjetovne moći.

Od njega smo naučili kako na stablu istinske crkvenosti i teologije nadahnete Evanđeljem ne rastu plodovi dodvoravanja, podaničkog povlađivanja i opravdavanja tvrdoglave zatvorenosti crkvene hijerarhije u mnogim za vjernike opterećujućim pitanjima nutarnjeg života Crkve i njezina odnosa prema svijetu, ali ni plodovi gorčinom i beznađem natopljenog kritizerstva, koje više ne nazire ništa dobro ni u svijetu ni u Crkvi. Pridružujući se pozivu Ivana Pavla II. na priznavanje vjerničke krivnje u prošlosti i pozivanjem na čišćenje povijesnoga sjećanja, Željko nam je pokazivao kako se istinska crkvenost i teologija nadahnutta Evanđeljem vrhunski obznanjuju u smionosti da pogledamo svojim grijesima u oči započinjući otvoreni govor o svojoj krivnji za mržnju i svojoj šutnji o mržnji.

Željko nas je odgajao za budućnost. Nije nam nudio govor o navodno sretnoj i idiličnoj prošlosti ni njezine potrošene i stare odgovore, nego nas je pripremao za kušnje slobode i novosti modernog doba. Uz njega smo učili kako u svemu što označuje modernost gledati prije svega blagoslov i prigodu za produbljenje naše vjere, jer se Željko s njom suočavao na plodonosan način kao što su to nekoć činili Pavao ili Origen zazirući od neplodne i umišljene zatvorenosti koja se, nažalost, poslije ukorijenila u Crkvi.

U sjeni iznova oživljenog zabacivanja i sotoniziranja *demokracije* u nekim katoličkim krugovima pozivao nas je da dobrotom i borbom za pravednost privlačimo pozornost svijeta nadopunjujući manjkavosti demokracije vlastitim vrlinama i odgovornošću. Pomogao nam je da uvidimo koliko se velika opasnost za istinsko kršćanstvo krije u pogubnim savezima kršćana s poraženim moćnicima iz prošlosti jer se u njihovu zagrljaju kršćanstvo od služenja svijetu pretvara u vještinu stjecanja državnih povlastica po uzoru na predmoderna društva.

Pučavao nas je da *globalizaciju*, koja ima izvor u tehnološkom usponu ljudske civilizacije, ne pretvaramo u sredstvo učinkovitog pobijanja neprijatelja šireći sukobe, strah, paniku i beznađe, nego da joj nošeni vjernošću Evanđelju uza sve rizike s kojima je povezana pokušavamo dati čovječniji sadržaj kako

bismo i dalje bili »sol zemlje za sve ljude i mirotvorci za cijeli svijet«.

Umjesto žala za svijetom predmodernih društava, u kojima su vladale zatvorenost i nepokretljivost, Željko je u nas polagao radost što svijet u kojem mi živimo danas sve više zahvaljujući *medijima* postaje proziran – svijet od stakla. Dok su mnogi unutar Crkve očajavali jer njihova zla i grijesi više ne ostaju skriveni od javnosti, Željko je u tome vidio Božju providnost jer se tako među nama smanjivao prostor za hinjenu i površnu vjeru. Od sada će vjera morati biti svjedočka ili će je sam svijet uvijek iznova opovrgavati, pisao je Željko, podsjećajući nas kako dulje opstaju i bolje funkcioniraju oni sustavi koji iskreno govore o svojim promašajima i krivnjama. Drukčije nije ni s Crkvom koja ne bi smjela biti na strani onih koji u zatvorenosti žele skrivati vlastitu zloću.

Uputio nas je na pozitivne mogućnosti položene u *pluralizam* i *individualizam* ne prešućujući s njima povezanu napast relativizma i gubitka identiteta. Podsjećajući nas na pluralizam oduvijek nazočan u Crkvi i na činjenicu da je suvremeni pluralizam »nezakonito dijete predmodernog posvađanog kršćanstva«, Željko nam je pomogao uvidjeti prednost pluralizma jer nam »daje mogućnost svjedočenja vjere, a ne osuđivanja drugih unaprijed«. Umjesto uzaludne vike protiv neumitne stvarnosti pluralizma i individualizma, Željko nas je ohrabrivao da pluralizmu dajemo obilježja dijaloškog obogaćivanja, a individualizmu obilježja zrele osobnosti.

U svjetlu obnavljanja i vraćanja religioznosti u društvenu zbiljnost Željko nas je osobito snažno upozoravao pred opasnošću od novog ateizma skrivenog u *političkom fundamentalizmu* koji se lukavo pokriva vjerom dobrih i pobožnih ljudi prizivajući Boga radi opravdavanja vlastitoga zla, radi sebe i svoje koristi, a ne zbog potreba drugih ljudi. Njegove su nas riječi čuvale od toga da nam lažni proroci pod krinkom vjere ne podmeću »koristoljubivu političnost«. Dok se val fundamentalizma danas širi na svim stranama, Željkove proročke raskrinkavajuće riječi o fundamentalizmu dobivaju na važnosti: »za fundamentalizam je važnije uništiti neprijatelja nego sebe obratiti« ili »iskrivljena vjera opasnija je od nevjere«. Tako je upozoravao kako se istinska opasnost za kršćanstvo ne nalazi izvana, nego iznutra – u nevjernosti svojih vjernika – posvećenih napadanju tuđega zla,

a ne borbi protiv svojega zla – osobnog, obiteljskog, plemenskog, narodnog ili civilizacijskog.

Kada se danas okrenem natrag, opažam kako je upravo Željko u velikoj mjeri pridonio tomu da uvidim koja su to pitanja od presudne važnosti i za budućnost kršćanstva. Danas se ona nalaze u središtu mojega neusporedivo skromnijega teološkog istraživanja i pisanja, a Željkove misli posvećene tim temama ostale su mi sigurni putokazi u kojem smjeru treba ići i trajno nadahnuće da se do kraja ne umorim od promišljanja i truda oko vlastite dobrote. Prisjećajući se rado tih tema i misli, zaključio bih ovo svjedočanstvo zahvalnosti posvećeno njemu žaleći što mu ga nisam uputio još za njegova ovozemaljskog života. Možda je Željku ono moglo biti barem malo ohrabrenje i mali znak smislenosti njegova rada.

Usudio bih se reći da su sve pojedinačne teme kojima je Željko posvetio pažnju za ovozemaljskog života povezane istom niti koja zapravo čini njegovu veliku životnu temu: *razlikovanje između istinske i lažne religioznosti, osobito između istinskog i lažnog kršćanstva.*

Ona je u podnožju Željkova govora o *dvjema oprečnim nostalgijama u kršćanstvu*, od kojih je prva, sakralne naravi, vezana uz sjećanje na Kristovo bogočovještvo i prve vjerničke zajednice dobrote i pomaganja, a druga, ukorijenjena u svjetovnom poretku, uz svjetovnu moć ostvarenu uz pomoć države, prava i filozofije. Proučavajući posljedice prevlasti tih dviju nostalgija na lice Crkve u prošlosti, Željku je pošlo za rukom upozoriti na lažnost kršćanstva u kojem glavnu riječ ima nostalgija usmjerena prema svjetovnoj moći jer vjernici unutar takvoga kršćanstva žive vjeru radi vlastite koristi, a ne radi spasenja i služenja bližnjih. Time mu nakana nije bila dokazivati krivnju odgovornih u prošlosti nego upozoriti na opasnosti koje vrebaju u sadašnjosti i budućnosti.

Prateći dva oprečna tijeka suvremene postmoderne religioznosti – *političke vjere i ezoterično-okultne religioznosti* – Željko pokušava na znanstveno i vjernički odgovoran način doći do odgovora na pitanje je li religioznost nazočna u političkoj vjeri i ezoterično-okultnoj religioznosti istinita. Budući da obje izranjaju iz nostalgije prema moći, politička na matrici predmodernog društva i na razini kolektiviteta, a ezoterično-okultna religi-

oznost na matrici postmodernoga društva i na razini pojedinca, konačni odgovor je negativan.

Politička je vjera odgovor na biološku potrebu preživljavanja i pukoga političkog nadživljavanja neprijatelja uz pomoć zlouporabljenoga religioznog pamćenja i govora ugroženosti, dok su oznake istinske religioznosti, kako upozorava Željko, nebiološke, čak protubiološke poput dobrote, praštanja, milosrđa i pomirenja. U srcu istinske religioznosti ne nalazi se motiv »okoristiti se«, nego »biti koristan drugomu«. Zato se u središtu kršćanstva nalazi križ kao simbol dobrovoljne smrti za druge i dobrote koja ne živi od smrti drugih.

U jednakoj mjeri i ezoterično-okultnoj religioznosti, eklektične i sinkretističke naravi, nedostaju oznake istinske religioznosti jer od ljudi ne traži »zauzetost, strogost ili žrtvu nego im pruža neku vrst zabave, užitka, igre i zaborava« uz mogućnost da stvaraju religiju po vlastitu ukusu za sebe, a u svrhu igre, zabave, provoda, bijega od dosade u svijet uzbuđenja, znatiželje i egzotičnosti.

Ni ovdje Željkova nakana nije bila dokazivati ničiju zabludu, osobito ne da bi time dokazao ispravnost kršćanstva (jer kršćanstvo ne živi od laži i zabluda drugih nego od svoje istine i vjerodostojnoga svjedočenja svojih vjernika – znao je pisati Željko), nego upravo obratno, nagnati nas na osobno propitivanje u kojoj je mjeri politička vjera i ezoterično-okultna religioznost nazočna u nama i u našim kršćanskim zajednicama, te koliko su upravo nevjera i duhovna mlakost nas kršćana uzrokom njihova porasta u suvremenom svijetu.

Budući da je cjelokupna Željkova misao bila prožeta nadom, ne začuđuje da je središnje mjesto u njegovu radu dobio *Drugi vatikanski koncil*, u kojem je Željko prepoznao prevlast i potvrdu prve nostalgije okrenute Isusu unutar Crkve. Iz njega je crpio nadahnuće svjestan da je riječ o najznačajnijem događaju u povijesti Katoličke crkve po mjerilu teoloških poticaja i društvenog odjeka u svijetu kojima je urodio. Radovao se što se Katolička crkva kao nikada do tada iznova približila svojoj izvornoj poruci ostavljajući za sobom feudalnu zatvorenost i ideološku bojovnost u ime otvorenosti i plodnog dijaloga s modernošću i njezinim vrijednostima.

Ali uz Drugi vatikanski koncil bilo je povezano i Željkovo najveće razočaranje i tuga jer je opažao kako u nas ne samo da

nedostaje duha Drugoga vatikanskog koncila nego čak i njegove terminologije: ekumenizam, dijalog, zajedništvo, uviđavnost, suradnja, služenje, mirotvorstvo, uloga laika. Više od drugih Željko je nastojao da se Drugi vatikanski koncil dogodi i nama kako bi naše kršćanstvo prožele radost i nada, život i budućnost, mir i stvaranje boljega svijeta. Zagovarao je da poput Drugog vatikanskog koncila i mi sami umjesto prijepora izaberemo dijalog, umjesto sveznanja skromnost, umjesto govora o tuđim grijesima svoju odgovornost. Pozivao nas je da budemo istinski nositelji Vesele vijesti o spasenju svijeta, a ne smrknuti suci njegovih poroka. Sijao je u nama sjeme povjerenja u svijet podsjećajući kako nas je naš učitelj Isus – spasitelj svijeta – pozvao da tomu svijetu služimo, a ne da ga sudimo. Sanjao je živeći već svoj san da i naša Crkva po uzoru na Drugi vatikanski koncil postane konačno nositeljica »dobrih sjećanja i evanđeoske širine«, a ne mjesto okupljališta razočaranih političkih kršćana koji ne žive kršćanstvo radi spašavanja svijeta dobrotom i radi obraćenja srca – pobjede sebičnosti u sebi – nego radi vanjske i trijumfalističke političke pobjede u ozračju bojovnosti radikalizma. Put kojim je Željko koračao i o kojem je pisao još uvijek stoji pred nama – »izdignuti se iznad političkog mišljenja iskazanog u obrascu za i protiv i početi živjeti svoje kršćanstvo kao dobrotu za sve ljude«, kako bismo postali »Crkva – Božji narod koji se nada za svijet«, a ne narod koji sektaški očajava nad umišljenim svjetskim urotama i moćnim neprijateljima predviđajući skorou propast svijeta.

Nošen duhom Drugoga vatikanskog koncila Željko je hrabro govorio o stanju Crkve u našim društvima s kojih je nedavno pao komunistički plašt. Upravo u bijegu od duha Drugoga vatikanskog koncila u nepovratnu prošlost negdašnje svjetovne moći i povlastica Željko je s pravom vidio uzroke nesnalaženja kršćana i Crkve u nas u novom vremenu, koje pred nas stavlja izazove osobne slobode i dostojanstva – inače temeljnih vrijednosti teologije Novog zavjeta.

Shvaćao je brže od drugih kako u novoj situaciji Crkva može biti sličnija Isusu. Izgubivši vojnu i političku moć, Crkva može zadobiti više duhovnog ugleda i moralnog utjecaja u svijetu. Nisu to u Crkvi shvaćali svi naviknuti na život od prošlih zasluga i budućih obećanja. A Željko je znao da Crkva u novome društvenom ozračju natjecanja nema pravo na poštenu, nego da se

preko svojih vjernika danomice mora javno dokazivati u vjerodostojnosti i čovječnosti – djelatnom pridonnošenju općem dobru. Onako kako joj nalaže njezin učitelj iz Galileje.

Duh Drugoga vatikanskog koncila oblikovao je i druge velike Željtkove teme – osobito temu *kršćanskog odnosa prema svijetu i dijaloga*.

Uvjeren kako će vjerodostojnost kršćanstva u budućnosti ovisiti o promjeni odnosa kršćana prema svijetu Željtko je, slijedeći temeljni kršćanski teološki princip – onaj utjelovljenja – pozivao kršćane da upoznaju svijet umjesto da ga pune zlom i neprijateljima radujući se njegovoj propasti. Vrijeme je da kršćani odnose sa svijetom izgrade na vrijednostima pomirenja, opraštanja i ljubavi, jer će inače postati samoubojička sekta nadahnuta nepoznavanjem svijeta, neprijateljstvom sa svijetom, zlopamćenjem o svijetu i prijezirom svijeta.

Otuda Željtkov izbor u duhu Drugoga vatikanskog koncila za dijalog sa svijetom umjesto negdašnjeg izopćenja svijeta i svjedočenja u svijetu umjesto negdašnjeg pobijanja svijeta. Ali za njega dijalog nisu bili neobvezni akademski skupovi, nego »svjedočanstvo dobrote u svijetu«. »Dijalogom se naime nikad ne pobija tuđe mišljenje, nego se traži raspoloživost čovječnosti u sebi i u drugima«, pisao je Željtko, a »izvorište i dohodište mu je u ljudskoj slobodi«. Konačna mu je svrha »uvažavanje drugoga, čak i do djelatnog služenja njemu.«

Željtkovoj oštromnosti nije promaklo kako dijalog sa svijetom, nevjernicima, svjetskim religijama i razdijeljenim kršćanima ovisi prije svega o gotovo zaboravljenom i u nas gotovo nepostojećem dijalogu u Crkvi. »Bez Crkve unutarnjeg dijaloga«, pisao je Željtko, »samo ćemo osuđivati svijet, a Isus je bio prema onima u svijetu blag, a prema učenicima strog i zahtjevan.« Zato je pozivao crkvenu hijerarhiju da u kritici njezine zatvorenosti i sporosti, koja dolazi od laika, vidi dobronamjernost i želju za boljim. Crkva više ne može sebi priuštiti gluhoću za mudrost, iskrenost i povjerenje laika koji žele preuzeti odgovornost za vlastitu vjeru i Crkvu. Govoreći o *religijskoj slobodi* iz koje su niknula moderna ljudska prava, Željtko nije prešućivao nužnost razvijanja vjerničkog osjećaja za slobodu unutar Crkve koji se nalazi tek u povojima.

Zalažući se za Drugim vatikanskim koncilom probuđeni i nadom okruženi *ekumenizam*, bez kojega kršćani ne mogu pro-

povijedati ljubav među ljudima, Željko je kušao pronaći razloge ekumenskog zastoja i zamora na svim stranama. Po njemu riječ je o političkoj logici koja se uvukla među vođe kršćanskih zajednica potiskujući vjerničku logiku po kojoj »svatko mora učiniti prvi zahtjevni korak pomirenja pa i pod pretpostavkom da drugi na njega neće odgovoriti«, što nas, uostalom, i čini Isusovima. Njegovo zapažanje s pravom bi se moglo prenijeti i na međureligijski dijalog.

Pred nama je vrijeme strpljiva iščitavanja Željkovih tekstova u kojima se uvijek iznova može pronaći novi skriveni biser i ulja za uljanicu oduševljenja Isusom i Evanđeljem. Siguran sam da će to, kako vrijeme bude odmicalo, uviđati sve više kršćana i ljudi dobre volje. Bilo bi dobro da svi, dok budemo čitali Željкове tekstove u tišini, barem katkada izgovorimo molitvu proseći od Neba da među nama iznova izrastu kršćani Željкове mudrosti i vjernosti Veseloj vijesti Isusa iz Nazareta.